
„A diákokkal együtt szembesülünk a szabadság problémájával”

Beszélgetés Schilling Árpáddal (Krétakör) és Takács Gáborral (Káva) az Akadályverseny–projektről

---

Amit ezzel a projekttel létrehoztatok, már első ránézésre is izgalmas kísérletnek tűnik¹. Honnan indult ez az egész? Miből állt össze? Milyen koncepció húzódik mögötte?

Takács Gábor:

Mi a Kávában tizenegynéhány éve színházi nevelési programok készítésével foglalkozunk, és az évek alatt persze kialakult a magunk szakmai rutinja. Azzal együtt, hogy a TIE-előadásokat (Theatre in Education – színházi nevelés) nagyon progresszív és kortárs színházi formának gondoljuk, foglalkoztat minket, hogy miképpen tudnánk megújítani a foglalkozásainkat, a módszerünket. Elkezdtük vizsgálni, hogyan lehetne átlépni az évek során kialakult kereteket, határokat, szabályokat. Hol és hogyan lehetne olyasmit csinálni, ami ezekből kitörést jelenthet? Mindig is fontos feladatnak tartottuk szakmailag fejleszteni magunkat és a munkánkat, mert ez a csoport egyik hajtóereje. De miután nagyon kevés hasonló csoport dolgozik Magyarországon, sőt, egész Európában nagyon kevés ilyen létezik, kevés lehetőség adódik bárkihez fordulni, ha valami újat akarunk tanulni. Szinte mindig magunkat kell arra kényszeríteni, hogy egy kicsit kimozduljunk saját megszokásainkból. Szóval: a részünkről ez a törekvés volt az elsődleges inspiráció.

Schilling Árpád:

Lehet-e haszna a színházi tevékenységnek? Korábban közönségtalálkozókon próbáltuk „tesztelni”, hogy milyen hatással van a nézőkre az, amit csinálunk. Van-e haszna a számukra? Mi értelme van az előadásainknak

---

¹ Az interjú az *Akadályverseny*-projekt legelső két foglalkozását követően, az első tapasztalatok megszerzése után készült.

azon túl, hogy önkifejezésre adnak alkalmat a számunkra? A beszélgetések többnyire a színházi tevékenységet magát írták le, és arról nagyon kevés derült ki, hogy a nézők számára mit jelentett az előadott cselekmény. A hagyományos keretek nem adtak lehetőséget magasabb szintű részvételre, ezért is voltak a nézői reakciók annyira egysíkúak és kiszámíthatóak. A néző részvételének mélyítéséhez és differenciálásához nyilván újra kell gondolni a színész szerepét a színházi tevékenységben. Ezen gondolkodva kerestem meg Gáborékat, mert náluk, a színházi nevelési foglalkozásokon, a drámatanárok számára alapvető feladat kimozdulni a színészi szerepkörből.

Takács Gábor:

A színházi nevelés szinte kötelező szempontja, hogy mi a munkánk haszna a résztvevők számára, hiszen nevelésről van szó. Ezt a munkát elvileg mindenki azért végzi, mert hasznos a résztvevő gyerekek számára. Ugyanakkor, ha komolyan vesszük a hasznosság kérdését, akkor például azt látjuk, hogy kicsit a levegőben lóg minden ilyen program. Ezek egyszeri színházi események, és kérdéses, hogy miként épülnek be az iskolai struktúrába, a gyerekek életébe: mi az előzményük és a következményük. A mostani közös projektünket viszont megpróbáltuk a korábbiaknál jobban beágyazni az iskolai működésbe.

Tulajdonképpen itt maga az iskola lett a kísérlet helyszíne, terepe. Nem a művelődési központ, és nem is a színház. Mi vitt rá benneteket erre a váltásra?

Schilling Árpád:

Mikor a Hamlet előadásunkat² rendeztem, többek között az a formai kérdés foglalkoztatott, hogy mi volna, ha a tér képződését a néző fantáziájára bízánk, vagyis ha egy olyan játékformát alkotnánk meg, amely képes volna bármilyen adottságú térben megszólítani a nézőket. A darab általam választott legfontosabb kérdése a felnőtté válás problematikája volt. A tartalomból és a formából tehát egyaránt következett

---

² A hamlet.ws című előadást 2007 januárjában mutatta be a Krétakör Színház. Az előadás a teljes Shakespeare dráma húzott, és vendégszövegekkel dúsított változatát három színész: Gyabronka József, Nagy Zsolt és Rába Roland játssza. Az előadást közel 200 alkalommal adták elő magyarországi és határon túli középiskolákban.

a döntés: ezt az előadást legfőképpen középiskolákban kell játszani. Kiderült, hogy a mi aktív és közös gondolkodásra törekvő felhívásunk a 17-18 évesek körében nagyon jól működik. Miközben pont ez a generáció az, amely színházilag a leginkább „alultáplált”.

Takács Gábor:

A színházi nevelési foglalkozások Magyarországon hagyományosan iskolán kívüli helyszíneken folynak, a diákok jönnek el hozzánk, aminek számos oka van. Az ilyen típusú színházi programok befogadója általában egy művelődési intézmény, mert ezekben van alkalmas tér a foglalkozásokhoz. Az is fontos, hogy a gyerekek kilépjenek a hagyományos közegükből, amikor a programban részt vesznek. Ugyanakkor számos érv szólhat mellett is, hogy ezek a foglalkozások az iskolában kapjanak helyet. Ebben nagyon vonzó az a lehetőség, hogy felhasználjuk, és ez által át is alakítsuk azt a teret, amelyben egyébként a diákok az életük nagy részét töltik, hogy ebben a térben történjen meg velük mindaz, ami a foglalkozásokon megtörténik. Az Akadályversenyprojektkben azt hiszem, ez sikerült is: a visszajelzésekből kiderült, hogy a közös játék során az iskola hétköznapi jelentései átértelmeződtek a diákok számára. Ez pedig azt igazolja, hogy a színházi programoknak, és eleve a színháznak, nagyon is lenne helye az iskolákban, ahol egyébként könnyebb kapcsolatot teremteni a diákokkal és a tanárokkal is. A színház általában arra alapoz, hogy a néző fogja magát, és színházba megy, azaz ő tesz erőfeszítést. Hát itt most megfordult a helyzet, mert most mi tettünk erőfeszítést.

A hagyományos színház leginkább a tananyag vagy a műveltség szintjén jelenik meg az iskolákban, illetve olyan külső programokként, ahová iskolaidőben el lehet látogatni...

Schilling Árpád:

Sok-sok olyan szakemberre volna szükség, akik a maguk módszereivel és tapasztalataival segíteni tudnák a nézőket, hogy közelebb kerüljenek az előadásokhoz: a rutinszerű nézést segítenék elmozdítani a felfedező figyelem irányába. Engem is meglepett, hogy a színházi nevelésnek mekkora irodalma és kidolgozott eszköztára van. Az intézményesült szolgáltató színház esetében mindez hiányzik – a munkából és a

képzésből egyaránt. Amikor jobban megismertem a Káva munkáját, rájöttem, hogy ők a hivatásukból következően sokkal jobban rákényszerülnek a szakmai kérdések tisztázására, a szakmai kidolgozottságra. Ők nem tehetik meg azt, hogy ne gondolkodjanak el azon: mi történik a nézőikkel.

Számos dolog meglepő abban, amit mondtok. Egyrészt mind a Káva, mind a Krétakör komoly sikereken van túl, komoly elismeréseket kapott. Ugyanakkor mind a két csapatban van egy elégedetlenség a saját hagyományaival, és egy kitörési vágy. Mindennél fontosabb elvként emlegetitek a hasznosság kérdését, amihez újra kell értelmeznetek a módszert, a közönséget, a feladatot. Mindezt azonban mint-ha inkább a ti belső indíttatásotok, mintsem tényleges külső igények hívnák életre. Elég vakmerőnek tűnik ez a vállalkozás...

Takács Gábor:

Mi eddig is azt tapasztaltuk, hogy van igény a színházi nevelési foglalkozásainkra, hiszen az iskolai osztályok hónapokra előre lekötik ezeket az egyébként ingyenes programokat. Sok esetben talán úgy veszik, hogy ez nekik egy érdekes dolog, ahol valami más történik a gyerekekkel, mint egyébként. Számukra tehát ez sokszor inkább egy kiegészítő, szórakoztató program. Mi persze eddig sem az iskolák ilyen típusú igényéhez igazodtunk, hanem megpróbáltunk együttműködni velük, ők pedig valószínűleg azt szokták meg, hogy ha idejönnek, akkor kapnak valamit. Tehát eddig is hittünk abban, hogy számukra is van értelme és haszna mindannak, amit csinálunk, és abban is hiszünk, hogy ennek érdekében adott esetben a megszokott kereteinken is változtathatunk. Szóval a kezdeményezés mindig is a mi oldalunkon volt.

Schilling Árpád:

Ritkán tapasztaltam határozott igényt a munkám iránt. Mindig is a személyes meggyőződés motivált, és az, hogy minél jelentősebb hatást gyakoroljak azokra, akiket meg tudok szólítani. Az *Akadályverseny* előkészítése során mindig az járt a fejemben, hogy bárcsak gimnazista koromban jött volna valaki, és megkérdezett volna engem arról, hogy mit gondolok a világról, még konkrétan a szabadságról. Akkor nem jött senki. Mi viszont most jövünk, és kérdezzük.

Takács Gábor:

Ugyanakkor, még ha az igény nem is az iskola oldaláról merült fel, végül ebben a projektben is azt kellett megtapasztalnunk, hogy több iskola részéről is pozitív érdeklődés alakult ki a munkánk iránt. Több helyen eleve könnyen beengedtek minket, és engedték, hogy szabadon dolgozzunk náluk, később pedig azt láttuk, hogy nagyon komolyan elgondolkodnak azon, ami ott, náluk megszületett. Ha akár a gyerekek, akár a tanárok között elindul valami – amihez mi már később nem is nagyon kellünk – akkor pontosan az történik, amit szerettünk volna: katalizátorai lettünk a gyerekeket érintő változási folyamatoknak.

Schilling Árpád:

Én azt is el tudom képzelni, hogy a Káva és a Krétakör nem csak azért találkozik egymással, mert eszükbe jutott egy ilyen ötlet, hanem, mert az állam alapvetően ilyen projektben gondolkodik, vagy azért, mert az iskolák perspektívát látnak az *Akadályverseny*hez hasonló iskolai programokban.

Takács Gábor:

Elképzelni persze én is el tudom, de egyelőre azt látjuk, hogy elsődlegesen a mi indítatásunk kell ahhoz, hogy egy ilyen projekt megszülessen. Másrészt óvakodnék attól, hogy egyszerűen a tanterv „kiszolgálói” legyünk. Én csak akkor szeretném például a *János vitéz*t alpanyagként kezelni, ha arról a csoportnak művészi és pedagógiai elképzelései vannak, és ezeket a *János vitéz* történetével tudja a legjobban prezentálni.

Schilling Árpád:

Csak azért vagyok optimista, mert a *Hamlet*tal ugyan mi kéredzkedtünk be az iskolákba, de úgy harminc-negyven előadás után a saját híre vitte előre a projektet. Egyes iskolák maguk jelezték, hogy szeretnék, ha hozzájuk is elmennénk.

Takács Gábor:

Ez szerintem is nagyon fontos. A színházi nevelési foglalkozásainkat nekünk sem kell már reklámozni, hónapokra előre lekötik őket az iskolák. És ehhez tényleg az kellett, hogy megismerjék azt, amit csinálunk, hogy híre menjen. Viszont ahogy arról az előbb is szó volt, itt most

éppen azt akarjuk megújítani, amit eddig csináltunk, amit már megszoktak, megismertek.

Ez a megújítás nem csak céljait, de módszerét tekintve is meglehetősen távol áll mindkét társulat munkájának korábbi hagyományától. És még mindig nem világos, hogy a kezdeti elképzelésekből, igényekből, törekvésekből hogyan állt össze ez a végeredmény?

Schilling Árpád:

A tervezés és a kidolgozás folyamata alapvetően a Káva módszerét követte. Az alapok tartalmilag már abban a táborban kialakultak, amelyben a tervezést elkezdtük. A két társaságot képviselő munkatársak bemutatkozásakor mindenkinek a személyes motivációjáról is be kellett számolnia. Később, talán éppen ezért vált nagyon fontos szemponttá, hogy a projektben a diákok személyes érintettsége is teret kapjon.

Takács Gábor:

Egy másik fontos elv is már a táborban körvonalazódott. Mi a foglalkozásainkat eleve úgy építjük fel, hogy később menet közben mindig tovább is tudjuk gondolkodni mindazt, ami ezeken a foglalkozásokon az egyes osztályok esetében történik. Nagyon szerettük volna, hogy a résztvevő diákok is kipróbálhassák ezt a fajta reflexivitást. De nem csak úgy, hogy a mi forgatókönyvünk szerint haladva utólag végiggondolhatják mindazt, amire egy foglalkozáson jutottak. Hanem úgy is, hogy a foglalkozás közben reflektálhassanak arra, amit éppen csinálnak. Éppen ezért ennek a foglalkozásnak a tervezésekor a magunk számára is olyan helyzeteket hoztunk létre, amelyben reflektálnunk kellett arra, amit éppen csinálunk. Tulajdonképpen nem történt más, mint ezeknek a helyzeteknek a kielemezése, letisztítása. A folyamatot pedig azzal zártuk, hogy pontokba szedtük, amit öt nap alatt kitaláltunk: hol fog játszódni ez a program, kiknek fog szólni, körülbelül mi lesz a témája, milyen eszközöket fogunk használni benne, ki vesz részt benne, és mit fog csinálni?

Schilling Árpád:

Nagyon szerencsés volt a tervezési folyamatban, hogy csak az utolsó pillanatban jutottunk el a foglalkozás konkrét formájáig. Először a

magunk szempontjából kellett nagyon alaposan tisztázni, hogy az adott téma vagy kérdés miként érint bennünket személyesen.

Mégis mik voltak azok a témák, amelyek különösképpen foglalkoztattak benneteket?

Takács Gábor:

Például, hogy mit jelent felnőtté válni, mit jelent benne lenni egy csapdahelyzetben, mit jelent számunkra a tabu kérdésköre. Ezek tulajdonképpen mind a foglalkozások építőkövei voltak, és órákat jelentett, amíg ezeket mind-mind végig tudtuk beszélni.

Schilling Árpád:

A munkamódszer lényegében egy formátlan állapotot eredményezett, de a végeredmény mégsem lett formátlan. A letisztultság jegyében lemondunk egy sor hagyományos színházi nevelési eszközről, és a színész-drámatanárt a korábbiakhoz képest nagyobb döntési szabadsággal ruháztuk fel. Tehát szinte végig nem volt más a kezünkben, mint a fejünk, ha megfogtuk. Az utolsó megbeszélésen mindenki elmondta, hogy mit fog csinálni. Így indultunk el. Vagyis nem volt próba sem, mert nem volt mit próbálni. A kivitelezési folyamatban persze mindig eljátszottuk magunk között, hogy az adott helyzetben mi minden történhet, hogyan reagálhatnak majd ránk a diákok, illetve mi rájuk. A forma tulajdonképpen a tartalomhoz illeszkedett. És mivel a foglalkozás témája a szabadság volt, a foglalkozás menete is élt a szabadság adta lehetőségekkel.

Hogyan függ itt össze a szerkezet és a téma?

Schilling Árpád:

Beszélhetünk a szabadság kérdéséről bárhogy, ha a szerkezet nem jeleníti meg a témát, a résztvevőknek nem lesz esélye átélni azt, amiről döntéseket kellene meghozniuk. Mi olyan helyzeteket akartunk létrehozni, amelyekben a diákokkal együtt magunk is szembesülhetünk a szabadság problémájával. Természetesen gondoskodtunk olyan modulokról, amelyekre adott ponton támaszkodni lehetett, a diákok mégis úgy érezték, mintha minden spontán történe meg velük.

Takács Gábor:

És ebből a kísérletből végül egy modell lett, egy olyan modell, amely olyan játékot tesz lehetővé, amely nem csak megengedi, de meg is kívánja, hogy a foglalkozáson felszínre kerüljenek az adott iskolában releváns problémák. Tehát egy alakítható szerkezetet hoztunk létre, amelyet úgy tudunk formálni, hogy az adott iskolában hatékony és termékeny legyen. Ehhez nekünk érdemes előre megismernünk azt a közeget, ahová ezt a játékot elvisszük. Egyébként erre a megismerésre sem sok példa volt eddig, sem a színház, sem pedig a színházi nevelés terén.

Schilling Árpád:

Olyan szerkezettel dolgozunk, amelyben nem dől el előre semmi, ezért mindig reflexív viszonyban maradunk az eseményekkel.

Mégis mi volt az előzetes forgatókönyv vagy szereposztás, amellyel megérkeztetek az iskolákba?

Schilling Árpád:

Nem dolgoztunk ki semmilyen történetet, viszont kitaláltunk egy alaphelyzetet. Ebben az alaphelyzetben van egy képzeletbeli iskola, amely kap egy képzeletbeli lehetőséget arra, hogy az intézményben a szabadság témáját valahogy fizikailag megjelenítse, konkrétan a gyerekek festhessenek egy képet a falra a szabadság témakörében. A fiktív iskolát nemrég alapították, vagyis maga az intézmény is kísérleti jellegű. A tanári kar szeretne egy olyan iskolát létrehozni, és működtetni, ahol a hagyományoktól eltérően szabadabb, partneri viszonyban dolgoznak a gyerekekkel. A probléma az, hogy ez a tanári kar nincs igazán fölkészülve erre a helyzetre. Vannak buktatók, amelyekre nem gondoltak, amikor megfogalmazták a küldetést. Csapdahelyzetek alakulnak ki, amelyek mindjárt próbára teszik az együttműködést a tanárok és a diákok között. Mi játsszuk a tanári kart, és persze a tanárok bizonytalansága, és az, hogy valami újjal kísérleteznek, szorosan összefügg a mi kezdeti hozzáállásunkkal is ehhez a projekthez.

Takács Gábor:

A szereposztást illetően megjegyezném, hogy előzetesen nagyon sokat

foglalkoztunk magának a szerepnek a kérdésével. Ez alapkérdés mindkét társulat munkájában. A színházi nevelésben például mindig pontosan ki van találva, hogy kinek, mikor, mi a dolga. Rendszerint élesen elvlasztjuk, hogy mikor vagyunk játék helyzetben, és mikor vagyunk drámatanárként jelen a játékban. Ez szoros megkötést jelent a színészdrámatanárok számára, amin ebben a projektben megpróbáltunk lazítani, hogy rugalmasabban tudjunk viszonyulni mindahhoz, ami a játék során előkerül. Eközben eljutottunk olyan kérdésekkig, hogy milyen módon lehet akár szerepek nélkül részt venni egy ilyen színházi munkában, hogyan lehet a különféle szerepeinket egymásba úsztatni? Lehet-e létrehozni olyan helyzetet, ahol esetleg menet közben dől el, hogy milyen szerepet veszünk fel? A különféle helyzetekben felismerjük-e, hogy van-e erre lehetőség, és ha van, tudunk-e élni vele? Ha a munkánkat közös gondolkodásként fogjuk fel, akkor hogyan lehet ennek a szolgálatába állítani a szerepek kezelését?

És milyen szereposztás született ebből?

Schilling Árpád:

Az iskolákban nagyon nehéz kilépni a diák és tanár szerepkörökből. A két szerepkör közötti viszony erősen determinált, ráadásul a szerepek közötti szakadékot csak erősíti a szülők hozzáállása az iskola intézményéhez. A gyereküknek ott kell ülni az iskolában egész nap, akkor is, ha ez haszontalan vagy értelmetlen, ha ez a rutinszerű működés egyáltalán nem készít fel az életre. Közben persze a diákok az iskolai éveik alatt valóban a felnőtté válás vagy a „felszabadulás” irányába haladnak, csak az a kérdés, hogy ezt átlátják vagy sem. Mi abban próbálhatunk közreműködni, hogy a diákok és a tanárok ráeszméljenek egymásra és arra a helyzetre, amiben vannak. Ami a foglalkozás szereposztását illeti, mi a tanárok szerepébe helyezkedünk, ezért ebből a szerepből tudunk közben drámatanárként működni. Emiatt is fontos az, hogy a tanári szerepet a foglalkozás során minél rugalmasabban, alakíthatóbban tudjuk kezelni.

Takács Gábor:

Már csak azért is, mert a diákok többnyire meglehetősen konzervatívan viszonyultak ezekhez a szerepekhez és a velük kapcsolatos elvárásokhoz.

Tehát mint képzeletbeli szülők vagy tanárok sem vártak többet az iskolától, mint amit már megszoktak.

Miért, szerintetek mit kellene várniuk tőle?

Schilling Árpád:

Amikor én gimnazista voltam a rendszerváltás idején, akkor az volt az egyik fő kérdés, hogy végre hogyan tudunk kilépni a szerepeinkből. Úgy gondoltuk, hogy itt a vissza nem térő alkalom, amikor mindent átgondolhatunk, nyíltan gondolkodhatunk egy iskolán belül az önkormányzatiságról és a diákok felelősségéről, hiszen körülöttünk az egész országban ez zajlik. Ma, húsz évvel később sehol sem látom ezt a konstruktív légkört. Inkább csak menekülést látok, ami megóv attól, hogy szembe kelljen nézni a problémákkal.

Takács Gábor:

Ebből a szempontból azért nagyon sok múlik azon, hogy milyen iskoláról, milyen osztályról van szó. A diákoknak meg kellett küzdeniük azzal, hogy mi a játék és mi a valóság, és hogy mibe hogy tudnak belemenni.

Nem a foglalkozás számukra nyilván nehezen kezelhető nyitott kerekezése miatt kellett megküzdeniük ezzel?

Schilling Árpád:

Abban, hogy ez a nehézség fellépett, kétségtelenül elsődleges szerepünk volt, hiszen ez volt az első iskola, ahol kipróbáltuk a foglalkozást, és csak menet közben szembesültünk azzal, hogy milyen nehézségek elé állítottuk őket. Ezt akkor még nem tudtuk. De ettől függetlenül tényleg nagyon meghatározó a két iskola közötti különbség. Az egyik gimnáziumban az első ott beindított gimnáziumi osztályt kaptuk meg, aminek persze súlya, felelőssége van az ottani diákok és a tanárok számára is. Nem is véletlen, hogy nyitottak voltak a mi kísérletünkre. A másik gimnázium viszont egy nagy múltú intézmény, ahol inkább csak egy plusz program az ilyen foglalkozás befogadása. Ugyanakkor ott éppen olyan osztályfőnökre akadtunk, akit a diákjai nem szeretnek, tehát eleve adott az összhang az egyébként jobb háttérű családokból érkező diákok között.

Takács Gábor:

Ez a közös ellenségkép egyébként az első iskolában is megformálódott, csak ott nem az osztályfőnökben testesült meg, hanem általában, a felnőttek világában.

Azt állítjátok, hogy ezeket az osztályokat a közös ellenségkép hozta működésbe?

Schilling Árpád:

A foglalkozás mindkét osztályban erős csapatérzetet ébresztett a diákokban, ami szerintem alapvetően abból a bizonytalanságból és feszültségből, abból a csapdahelyzetből adódott, amit mi teremtettünk meg a számukra.

Takács Gábor:

Nagyon érdekes volt a diákok reakciója erre a bizonytalan helyzetre. Az első iskolában az utólagos értékeléskor kitettünk a diákok elé két széket, amelyik közül az egyik azt jelképezte, ami a játékokban nehéz volt, a másik pedig az örömet. Aztán az egyik székbe ülve nagyon egyértelműen megfogalmazták, hogy rettenetes volt nekik az a bizonytalanság, amibe kerültek, majd két perccel később, a másik széken ülve, arról beszéltek, hogy éppen ez a bizonytalanság más szempontból nagyon is izgalmas volt, mert például olyan volt, mint az „élet”, amikor találkozol valakivel, és nem tudhatod, hogy ő lesz-e majd a férjed vagy a feleséged. Ehhez persze hozzátartozik, hogy ebben az iskolában ez a bizonytalanságérzet élesebben jelentkezett, mert még mi sem tudtuk megfelelően kezelni.

Schilling Árpád:

De éppen a keretek nagyobb lazasága miatt történhetek egészen háborzongató dolgok is. Érezni lehetett, ahogyan próbára teszik őket a helyzetek, ahogyan valószerűen küzdenek a fikcióval, ahogyan keresik a saját életszerű megoldásukat. A második iskolában viszont miután talán túlzottan is egyértelművé tettük a játék kereteit, viszonylag biztonságban érezték magukat. Utólag tehát azt kell mondanom, fontos, hogy a résztvevők biztonságban érezzék magukat a játék során, de a bizonytalanság fenntartása is szükséges ahhoz, hogy a játék mozgásba lendüljön.

Pedig mintha a második iskolában a foglalkozás végén bekövetkező katarzis jobban visszaigazolná a foglalkozás értelmét, működőképességét.

Takács Gábor:

Azt gondolom, hogy az a katarzis az ő saját teljesítményük volt, amit valóban kihoztak a foglalkozásból. Az ő saját válaszuk volt a saját problémájukra. A másik helyen kialakult termékeny feszültség viszont sokkal szorosabban összefügg a mi törekvésünkkel. Sokkal inkább arra reagáltak, amibe belehelyeztük őket.

Schilling Árpád:

A bizonytalanság fenntartása nem önmagáért fontos. Ki akarjuk őket mozdítani a megszokott szerepeikből, olyan helyzetbe akarjuk hozni őket, ami erőfeszítést követel tőlük, és arra várunk, hogy ezeket a helyzeteket ők ragadják meg, ők élesítsék be, hogy a maguk igényei szerint kezdjék formálni azokat. Az első iskolában készült filmen látható az a momentum, amikor a lépcsőfordulóban zajlik az egyik jelenet - miközben a résztvevők körül az iskola éli a mindennapi életét. A játékosok a helyszín és a helyzet életszerűségéből fakadóan, teljesen hétköznapi módon, sajátjukként kezelik a problémát. Én ezen a ponton éreztem, hogy létrejött valami, ami meghaladja azt, amit valaha láttam akár színházi, akár színházi nevelési formában. A diákok beélesítették az általunk felkínált lehetőséget.

Viszont az első iskolában a foglalkozás végén katarzis helyett valamilyen kitérés következett be. Kitérés a játékból, annak a feszültségéből. Ezt hogyan éltétek meg, és hogyan értékeltétek, mint végeredményt?

Takács Gábor:

Zavarba ejtő volt ez a végkifejlet, és nem is nagyon tudtuk kezelni ott helyben. Nehéz volt megítélni, hogy ki az, aki szerepből cselekszik, és ki az, aki nem. Hiába próbáltam én is kilépni a szerepemből, hogy mentsem a helyzetet, ők úgy vették, hogy szerepből beszélek hozzájuk. Nehéz lenne megmondani, hogy kiből mi játszódtott le ott és akkor. Én akkor azt éreztem, hogy nekünk kellett volna lépniük, de már hamarabb. Aztán az utólagos értékelésen elmondták, hogy a végére már

nagyon elfáradtak, és ezek szerint ez a kitörés ennek is betudható. De azt is mondták, hogy nekik az tetszett ezen a foglalkozáson, hogy engedték őket küzdeni, és hogy addig küzdhettek, amíg akartak. Ebből a szempontból a részükről ez egy lezárás is lehetett. Minket viszont arra figyelmeztetett, hogy amennyiben nem egyértelmű a játék kerete, akkor ez odáig vezethet, hogy nem tudjuk egymásról, hogy ki, mikor, milyen szerepben van. Ez pedig olyan feszültséget teremthet, ami nem a játékot szolgálja.

Schilling Árpád:

Most úgy gondolkodunk, hogy nem a szabályt vagy a forgatókönyvet kell tökéletesíteni, hanem nagyon érzékenyen kell figyelni azt az osztályt, amelyikkel dolgozunk. Mert lesz olyan osztály, amelyiknél jobb előre tisztázni a kereteket, de lesz olyan is, ahol jobb előzetes felvezetés nélkül elkezdeni a játékot. Ehhez viszont tudnunk kell előre, hogy nekik milyen drámás tapasztalataik vannak, és hogyan viszonyulnak egy ilyen játékhoz.

Takács Gábor:

Ahol ugyanis járatosak a drámás foglalkozások világában, ott érdemesebb ezeket a korábbi tapasztalatokat felülírni. De ha nincsenek ilyen tapasztalataik, akkor érdemesebb előbb bevezetni őket ebbe a világba.

Utólag visszanézve: ebben a két osztályban milyen problémákat segített kezelni, esetleg megoldani a foglalkozás?

Schilling Árpád:

Számunkra a problémához való viszonyulás módja fontosabb magánál a problémánál. Ezért is hoztunk létre egy viszonylag laza szerkezetű foglalkozást, amely képes lehet különféle problémákhoz akként igazodni, ahogyan azok az egyes iskolákban léteznek. Nem mi mondjuk meg, hogy mi a probléma, hanem segítjük előhívni a helyi ügyeket. Ez csak a játékon keresztül történhet, a játék pedig a viszonyulásokról és a cselekvésről szól. Utólag is arról tudunk beszélni, hogy ki milyen kihívások előtt találta magát, és mit próbált ezekkel kezdeni. A személyes bevonódáson, cselekvésen, és ennek értelmezésén keresztül tudjuk megérteni azt az általánosabb helyzetet, amelyben mindannyian mozgunk.

Szerintem nem az élet problémáira kell felkészíteni a diákokat, hanem arra, hogy tudjanak reflektálni arra, amit ezekkel a problémákkal kezdenek. Hogy szembesüljenek önmagukkal, azzal az önmagukkal, amelyek a problémákat valahogy kezeli.

Takács Gábor:

Azzal, hogy az iskolába, a diákok mindennapi iskolai életébe helyezzük a foglalkozást, nyilván azok a problémák jönnek elő, amelyek ott vannak jelen. Azzal, hogy a szabadság lehetőségét hozzuk játékba, elősegítjük, hogy problémaként konkretizálódjanak a kialakult, megszokott iskolai viszonyok, helyzetek. A játék arról szól, hogy mi történik, amikor ezeket a viszonyokat meg akarjuk változtatni, mert beléjük ütközünk. Ezen keresztül pedig megtapasztalhatjuk, hogy a változtatás milyen kockázatokkal, veszélyekkel jár, és hogy ezekkel szembesülve mit tudunk, vagy merünk kezdeni.

Azzal, hogy elvittétek ezt a foglalkozást az iskolákba, elkerülhetetlenül beavatkoztatok az érintett osztályok mindennapi életébe. Amikor ti eljöttök ezekből az osztályokból, mindaz, amit létrehoztatok vagy megváltoztattatok, ott marad. Nem érzitek bizonytalannak a sorsát mindannak, amit hátrahagytok?

Takács Gábor:

Ahhoz, hogy ne maradjon utánunk kezelhetetlen helyzet, az kell, hogy ezek a foglalkozásokat fel is dolgozzák. Ehhez megfelelő kapcsolatra van szükség az iskolával, a tanárokkal, az osztályfőnökkel. Nem azért, mert utólag rájuk marad a végeredmény, hanem mert mindabból, ami ezeken a foglalkozásokon történik, nem csak a diákok, de a pedagógusok is sok mindent megérthetnek. Olyasmit is megláthatnak, amit egyébként a napi rutin során nehéz észrevenni, viszont az ő munkájuk szempontjából is fontos segítség lehet. Mi arra törekszünk, hogy megfelelő együttműködés alakuljon ki velük, és hogy részesei legyenek annak a folyamatnak, ami a foglalkozások mentén beindul.

Schilling Árpád:

Nehéz kérdés, hogy hol érjen véget a foglalkozás, és hogy mi következzen utána? Nem fejeződhet be mindig katarzissal, és lehet, hogy az

osztályfőnök sem lesz mindig partner abban, hogy továbbvigye a dolgot. Abból kell kiindulni, hogy ha már történt valami a foglalkozáson a diákokkal, akkor ők biztos kezdenek majd ezzel valamit. Valószínűleg elkezdenek róla beszélni egymás közt. Mi is találkozunk velük utólag az értékelésen, de ott is kérdés, hogy mekkora szerepet vállaljunk. Lehet, hogy elég egyszerűen csak visszamennünk, és rájuk bízni, hogy akarnak-e tőlünk még valamit, vagy sem. Vagy bevonhatnánk a foglalkozásba a tanárokat, mielőtt mi kilépünk belőle. Ahhoz, hogy a foglalkozáson átéltek ne múljanak el azonnal, mihelyst az véget ér, valahogy érdemes lenne átkötni a foglalkozást az iskolai életbe.

Hogyan élték meg a Krétakör színészei azt a szakmai kihívást, amelyet ez a foglalkozás számukra jelentett? Nyilván ez teljesen más feladat volt, mint amelyet a színházban megszokhattak...

Schilling Árpád:

A krétakörös résztvevők közül csak egyvalaki színész – Terhes Sándor –, Gáspár Máté és Szeder Kata nem azok. Sanyi azt mondta, hogy a saját gyerekeihez való viszonyát tudta elmélyíteni azáltal, amit itt megtapasztalt. Egyébként szerintem ez a munka egy színészként szocializálódott ember számára borzasztó kemény dolog. Keményebb, mint egy civilnek. Mert a színész azt szokja meg, hogy folyamatosan figyelem veszi körül, ami számára evidens. Ha meg esetleg nem figyelnek rá eléggé, akkor csinál valamit, amitől majd jobban odafigyelnek. Ahhoz viszont egy színész sincs hozzászokva, hogy neki kelljen másokra figyelnie, másokhoz igazodnia, tehát olyanokhoz, akik nem a szűken értelmezett színpadi partnerei.

Kérdezett: Deme János és Horváth Kata